

Hegel: Introducció

Hegel va néixer en una època molt significativa: regnava aleshores Frederic II el Gran, acèrrim del pensament il·lustrat i administrador nefast de l'estat prussià; a més a més Lluís XVI fou guillotinat l'any 1792 i Napoleó envaí Espanya el 1808 i intervingué a Alemanya, on centralitzà els petits estats feudals. No es pot entendre la filosofia hegeliana si no se situa en aquest context: la crisi del despotisme il·lustrat, les dificultats d'Alemanya per constituir-se en estat, la petja de Napoleó, la problemàtica que s'obre a l'hora de conjuminar llibertat i nació, cosmopolitisme i identitat, etc.

L'any 1785, després d'acabar els seus estudis d'ensenyament mitjà, Hegel ingressà al seminari de Tübingen, al costat del poeta Hölderlin i del filòsof Schelling. Es llicencià en Filosofia, finalitzà els estudis teològics i es dedicà a l'ensenyament. Així fou professor particular a Berna i a Frankfurt des del 1793 fins al 1801 quan es traslladà a Jena per exercir de professor de filosofia en l'ensenyament secundari: allí començà a elaborar el seu sistema. Posteriorment marxà a Nuremberg, on esdevingué director de l'institut i també professor de Filosofia. L'any 1816, però, començà a impartir classes a la Universitat de Heidelberg i el 1818 a la Universitat de Berlín on assolí un gran prestigi i es convertí en el 'filòsof de l'Estat prussià'.

Entre les seves obres més importants destaquen VIDA DE JESÚS, LA POSITIVITAT DE LA RELIGIÓ CRISTIANA, L'ESPERIT DEL CRISTIANISME I EL SEU DESTÍ, LA FENOMENOLOGIA DE L'ESPERIT, PROPEDEÛTICA FILOSÒFICA, LA CIÈNCIA DE LA LÒGICA, ENCICLOPÈDIA DE LES CIÈNCIES POSITIVES I FILOSOFIA DEL DRET.

Travessada per la lluita entre Revolució i Restauració, l'època del desplegament i la culminació de la filosofia de Hegel està determinada per la revolució francesa de 1798 i la revolució de juliol de 1830. És alhora un temps de ruptura religiosa i filosòfica. Hegel és el primer a diagnosticar el sentiment sobre el qual es basa la religió d'aquesta època: 'Déu ha mort' —i amb la intenció, no obstant això de corregir aquest suposat resultat per mitjà del saber filosòfic. Però el seu objectiu no és tornar la seva puresa al passat, sinó, un cop situat en la tradició kantiana, abandonar el pensar il·lustrat i tornar a fundar la filosofia i reconfigurar el cànon de les disciplines filosòfiques. Així el seu sistema enllaça plantejaments com els de la lògica i la metafísica, amb els nous temes de la filosofia de la naturalesa, el dret, la història, l'estètica, la religió i la història de la filosofia.

WALTER JAESCHKE HEGEK — La consciència de la modernitat.

CONTEXT FILOSÒFIC DE L'ÈPOCA

La filosofia de Hegel manté una estreta relació amb la situació cultural, social i filosòfica del seu temps i es presenta com un intent d'oferir una resposta racional als problemes d'aleshores. Amb vista a aquest objectiu va concebre la seva obra que representa la maduresa de la filosofia occidental; és el darrer gran sistema en què es conjuga tota la filosofia anterior.

Precisament, tota la tradició filosòfica anterior havia girat, en general, al voltant de dos grans temes: la naturalesa i l'esperit. La primera fou la gran qüestió de debat de la filosofia grega, mentre que la segona constitueix el tema cristià per excel·lència, convertit en l'afer de la consciència d'ençà de Descartes. Així, Hegel intenta connectar aquestes dues qüestions per crear un sistema total i tancat sobre la realitat, el qual requereix la crítica prèvia al sistema

kantià (que, tot i posseir una maduresa 'crítica i reflexiva', presenta dificultats pràcticament insalvables, basades en les distincions entre enteniment i raó, fenomen i noümen, ser i haver de ser).

Per això, Kant és incapaç de trobar una explicació que atorgui unitat a la naturalesa i a l'esperit (a la realitat i a l'ésser humà): són mons diferents que es regeixen per lleis diferents. Encara que l'ésser humà actua en aquests dos àmbits (naturalesa i moralitat), no es pot comportar d'una forma comuna a tots dos, ja que com a ésser racional és lliure i, pel fet de pertànyer al món sensible, està sotmès a una estricta necessitat; és a dir com a ésser del món sensible no pot viure d'acord amb la norma moral i, per tant, tampoc no pot conèixer la realitat en si mateixa.

En resum, doncs, Kant no aconsegueix que l'individu esdevingui un ésser autònom, ja que aquest no pot prescindir de les dades sensibles, ni deslliurar-se totalment de la necessitat que regna en la naturalesa. D'aquesta manera, l'ésser humà viu en dos mons irreconciliables, atès que per bé que pot viure la seva vida, ho ha de fer al marge de bona part de la realitat.

En vista de les conseqüències que comporta el sistema kantià, Hegel considera que l'individu és un ésser alienat. Així, tant ell mateix com els filòsofs anteriors van haver de desenvolupar més el pensament kantià: l'idealisme absolut de Hegel és la solució per a eliminar el dualisme de l'idealisme transcendent de Kant, ja que l'ésser humà ha de ser absolutament lliure i autònom per a ser lliure.

El pensament pur ha avançat vers la contraposició d'allò que és subjectiu i allò que és objectiu; la veritable conciliació d'aquesta contraposició consisteix a comprendre que l'antagonisme, en portar-lo al seu límit absolut, es dissol per si mateix. Tal com diu Schelling, els termes antagònics són idèntics, i no solament en si mateixos, ja que la vida eterna consisteix a produir i conciliar eternament la contraposició. Saber en la unitat la contraposició i en la contraposició la unitat: aquest és el saber absolut; i la ciència consisteix a conèixer a conèixer aquesta unitat en tot el seu desenvolupament i a través de si mateixa.

HEGEL — Lliçons sobre història de la filosofia

Per aquest motiu, el projecte de Hegel esdevé una interpretació de la realitat com a ple saber (i no pas crítica, com en el cas de Kant), que sorgeix en un marc històric-social concret i que procura il·luminar el sentit que té tota realitat (sobretot la històrica i social) per arribar a un ser completament racional. Tota la filosofia de Hegel es constitueix en un diàleg íntim amb la tradició panteïsta, el criticisme kantià i l'ambient romàntic d'una època en què es ressalten els valors del jo creador, la llibertat i l'esperit nacional.

Així, amb aquesta exaltació de la subjectivitat, Hegel intenta unificar els diferents compartiments de la vida humana i projectar, aleshores, una interpretació del món i de la realitat adequada al Subjecte Absolut. És l'esperit del poble, mitjançant el qual es realitzen els valors culturals de la comunitat. Aquest Esperit Absolut (el jo absolut) tindrà una missió nacional i un destí històricocol·lectiu que integrarà l'individu en el tot social de manera harmònica. Aquesta concepció de Hegel sobre la realitat es tradueix en la dialèctica, per a la qual cosa parteix del sentit unitari de la realitat, que és el producte viu del pensament racional i del jo absolut i creador. D'aquesta manera, la dialèctica ens ofereix l'explicació d'allò que és la realitat en si mateixa que consisteix en l'oposició i reconciliació d'oposats.

EL MÈTODE DIALÈCTIC

La dialèctica és un mètode de pensament que es constitueix tant formalment com racionalment; és a dir, descriu l'essència de la realitat i permet la seva comprensió i deducció conceptual. La dialèctica fa existir allò real i d'ençà d'Heràclit significa 'contradicció'. L'òptica o visió dialèctica de la realitat i del coneixement es planteja des de la concepció de la totalitat com un conjunt d'elements que mantenen relació d'oposició i d'antagonisme mútuament i que, alhora, es necessiten també mútuament. Es tracta del coneixement ple, total i absolut; és el ple acte de pensar, un acte infinit que esgota totes les possibilitats del pensar, que no admet un pensar posterior més profund. Per aquest motiu, la dialèctica també significa dinamisme: la visió dialèctica de la realitat i del saber consisteix a concebre el tot com un procés.

En la dialèctica, la realitat es desplega segons un procés preestablert que pretén:

- Descriure i deduir la realitat.
- Presentar la realitat com a totalitat, com a conjunt d'elements relacionats per oposició.
- Mostrar que la realitat és metòdicament dinàmica i actua a través de la contradicció.

En aquest sentit Hegel considerava que el mètode dialèctic és també el mètode que justifica d'una manera més clara la necessitat de la llibertat, perquè si tot està en moviment no té sentit encadenar el pensament en un motllo intocable. Mostrar que ue la dialèctica està vinculada també a l'eticitat serà un dels objectius del seu sistema.

EL SISTEMA DIALÈCTIC

Per a Hegel, la idea és el Tot. La idea és el subjecte encarnat en els fenòmens naturals i en els esdeveniments històrics. El desplegament dialèctic, tant en la naturalesa com en la història, té una finalitat que resideix en l'autoconeixement de la pròpia idea, que es produeix en l'ésser humà i es concreta en la filosofia hegeliana. El sistema és l'estructura estàtica (lògica) de la realitat que, pel fet de ser dinàmica, permet que els sabers del seu esdevenir històric es vagin integrant sistemàticament els uns en els altres, fins a constituir el saber suprem, que és la filosofia. A partir de la constatació que 'la veritat és el tot', la raó concebrà els objectes i processos des del punt de vista de la totalitat, de conformitat amb el pressupòsit segons el qual el tot és superior a la part i aquesta només es pot comprendre com a manifestació d'aquell. Hegel recorre a la imatge del 'cercle de cercles' per a representar gràficament la seva concepció de la filosofia i de la ciència com un sistema perfectament travat, on cadascun dels seus capítols apareix com un desplegament dialèctic de la realitat.

FASES DE L'AUTODESENVOLUPAMENT DE LA IDEA O ABSOLUT

1.- Primer moment: Pensament pur o en sí. El sistema comença amb Déu, abans de la creació. Es tracta d'un Déu secularitzat que es reconeix a si mateix en les seves manifestacions exteriors. En aquest sentit, la naturalesa és divina, una mena d'organisme en el qual tots els components del seu cos són tan divins com el conjunt mateix. A aquest saber li correspon la Lògica.

2.- Segon moment: Alienació de la Idea en la naturalesa o fora de si. La Idea es desplega en forma de realitat mecànica (mecanicisme), després en forma de realitat regida per processos químics (quimisme) i, finalment, en forma de realitat que actua segons uns fins determinats (teleologia). La disciplina que engloba aquests sabers és la Filosofia de la naturalesa, en la qual tots els processos dialèctics de la naturalesa s'originen en la matèria inorgànica i es desenvolupen en direcció a l'esperit.

3.- Tercer moment: Autodesenvolupament de la Idea o fora de sí. La Idea es reconeix a si mateixa com a substància racional i lliure. A aquest saber li correspon la filosofia de l'esperit, que inclou una sèrie de sabers que s'identifiquen amb les diferents etapes de l'esperit: així l'esperit subjectiu, que integra la psicologia, la fenomenologia i l'antropologia, l'esperit objectiu (el dret, la moral i l'ètica) i l'esperit absolut (l'art, la religió i la filosofia).

En aquest procés, la Idea o Absolut va prenent consciència de si mateix, fet que s'ha esdevingut en l'ésser humà al llarg de la història. Hegel interpreta les etapes del curs de la història com a fases necessàries de l'autodesenvolupament de la Idea cap a la racionalitat i la llibertat. Per això, Hegel afirma: 'Tot allò que és real és racional i tot allò que és racional és real'.

COMENTARI:

L'esperit no és cap cosa abstracta, no és cap abstracció de la naturalesa humana, sinó quelcom completament individual, actiu, absolutament viu: és una consciència però també el seu objecte. L'existència de l'esperit consisteix a tenir-se a si mateix per objecte. L'esperit és, doncs, pensant; és el pensament de quelcom que és, de què i com és. L'esperit sap, però saber és tenir consciència d'un objecte racional. A més, l'esperit només té consciència en la mesura que en aquest també sé coses de mi mateix; sé que la meva determinació es basa en el fet que allò que jo sóc també és objecte per a mi, en l'evidència que jo no sóc simplement una cosa o una altra sinó allò de que sé. Jo sé del meu objecte i de mi, i totes dues coses són inseparables.

L'esperit, doncs, es crea una determinada representació de sí mateix, d'allò que és essencialment, d'allò que és la seva naturalesa. Només pot tenir un contingut espiritual, i aquesta matèria espiritual és, precisament, el seu contingut, el seu interès. El saber és la seva forma i la seva actitud, però el contingut és justament la seva matèria espiritual. Així, l'esperit, segons la seva naturalesa, està en si mateix; és a dir, és lliure.

HEGEL: Lliçons sobre la filosofia de la història universal.

Qüestions:

- 1.- Quina relació té l'esperit amb la realitat en Hegel?
- 2.- Assenyala els aspectes més representatius del concepte d'esperit en Hegel.
- 3.- En quines realitats es concreta l'esperit?
- 4.- En quin sentit es pot dir que l'esperit és una realitat ètica?